

Rozhledy matematicko-fyzikální

Rudolf Kolomý

K návštěvě Marie Skłodowské-Curie v naší zemi v roce 1925

Rozhledy matematicko-fyzikální, Vol. 84 (2009), No. 3, 30–34

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/146315>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2009

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

K návštěvě Marie Skłodowské-Curie v naší zemi v roce 1925

Rudolf Kolomý, Moravská Třebová

Abstract. The article describes the program of Marie Curies visit in our country from 15 to 18 June, 1925. Marie Skłodowska-Curie, twice awarded a Nobel Prize, visited Prague to see over the National Radiological Institution and the Economic-Physiological Institute at the ČVUT. Then she went on to Lány where she was received by the President of the Republic, T. G. Masaryk. However, she was particularly interested in visiting Jachymov and its surrounding, from where her husband Pierre Curie and she had obtained the precious raw material for their discovery of new radioactive elements—polonium and radium (1898).

M. Curie

Na pozvání československé vlády přijela paní Curie 15. června 1925 na několik dní do naší republiky. Pozvání velmi ráda vyhověla, neboť si již dříve přála navštívit město Jáchymov, odkud s manželem obdrželi vzácnou surovinu – smolinec a jeho zbytky po extrakci uranu (používal se k barvení skla a porcelánu) – potřebnou k objevu a izolaci nových prvků – polonia a radia. Bylo to v době, kdy již měla za sebou triumfální cesty po USA, Jižní Americe, Itálii, Holandsku, Anglii, Belgii a několik cest do

Polska. I tentokrát se vracela do Paříže z Varšavy, kde se zúčastnila slavnostního kladení základního kamene ke stavbě polského Radiologického ústavu.

Návštěvu slavné badatelky, dvojnásobné nositelky Nobelovy ceny, provázelo v naší republice několik oficiálních akcí a velká pozornost tisku a rozhlasu. Ministr veřejných prací (Alois Srba), do jehož kompetence spadala správa jáchymovských uranových dolů, tanní továrna na uranové barvy a radium i Státní ústav radiologický v Praze, uspořádal na její počest slavnostní večeři v Obecním domě hlavního města Prahy. V Lánech byla přijata prezidentem republiky T. G. Masarykem (dochoval se

filmový záznam z loučení s prezidentem na schodech lánského zámku za přítomnosti jejího žáka Františka Běhouneka (1898–1973) a mnoho fotografií z jejího pobytu; některé z nich užil později náš významný radiolog ve svých knížkách).

V Praze-Podolí paní Curie navštívila Státní radiologický ústav, který F. Běhounek budoval podle vzoru pařížského Institutu du Radium – Laboratoire Curie, v němž byl v letech 1920–1921 na roční stáži a do něhož se později často aspoň na kratší dobu vracel. Dále v Praze navštívila Hospodářsko-fyziologickou stanici při České vysoké škole technické, umístěnou v Groebově vile v Havlíčkových sadech, vedenou vynikajícím odborníkem na radiobiologii, členem vědeckého kolegia Státního radiologického ústavu, Juliem Stoklasou (1857–1936), profesorem rostlinné produkce, agrochemie a biochemie. Paní Curie se zajímala o Stoklasovy výsledky biologických pokusů, např. o účinek jáchymovských radioaktivních vod na růst rostlin, zemědělských plodin a obecně o vliv radioaktivních látek i radioaktivity přírodního prostředí na živé organismy, zejména rostlinstvo. Podle dobového tisku se paní Curie vyjádřila o zmíněných pokusech velmi pochvalně, když prohlásila, že se „jedná o výzkumy dalekosáhlého významu v poznání výměny látek a sil v buňce chlorofylové a chlorofylu prosté“ [4].

Prof. J. Stoklasa byl průkopníkem nového oboru nejen u nás, ale i ve světovém měřítku. Studoval zejména radioaktivitu přírodního prostředí a jeho vliv na různé životní pochody (tím o několik desítek let předběhl aktuální problémy řešené v pozdější době). Ve spolupráci se svými asistenty (Pěnkavou, Štruplem, Vrbenským) provedl v letech 1905–1906 četná měření přírodní radioaktivity nejen v českých zemích (Praha, Karlovy Vary, Jáchymov a jinde), ale i v zahraničí, např. v Paříži u paty a na vrcholu Eiffelovy věže, v areálu skladů draselné soli ve městě Mülhausen, v okolí Vesuvu, na palubě lodi při plavbě po Středozemním a Adriatickém moři a jinde. Výsledky měření zveřejnil v několika dílčích statích, souhrnně o mnoho let později v monografii „Biologie des Radiums und Uraniums“ (Berlín 1932, 958 s., spoluautor J. Pěnkava). Obsáhlý spis poskytuje ucelený pohled na zkoumanou experimentální problematiku včetně teoretických závěrů [8], [10].

Za zaznamenání jistě stojí připomenout méně známou skutečnost, že ve dnech 3.–9. října 1912 prof. J. Stoklasa předsedal pražskému 6. mezinárodnímu radiologickému kongresu pro všeobecnou a lékařskou elektroterapii a radiologii, který se svými spolupracovníky inicioval a zorganizoval. O hlavní přednášku požádal paní Curie, avšak ta z důvodu

HISTORIE

delší nemoci svou neúčast písemně omluvila. Program kongresu, jehož se zúčastnilo asi šest set odborníků nejen z Evropy, ale i ze zámoří, byl orientován především na lékařské kruhy a zaměřen na využití různých fyzikálních metod v léčení elektrinou, radioaktivním zářením a rentgenovými paprsky. Třetí den kongresu zajeli účastníci zvláštním vlakem do Jáchymova, kde si prohlédli nejstarší továrnu na výrobu uranových barev a radiových solí na světě (1856) a vyslechli přednášku ředitele továrny K. Ulrycha o jejich výrobě. Rovněž navštívili již tehdy známé radiologické lázně a lázeňský lékař MUDr. F. Dautwitz je informoval o moderních metodách v léčení radonovými vodami (sám Stoklasa byl nadšeným propagátorem a uživatelem radonových koupelí a tzv. „drinků“). Také se podívali do dolů, kde se těžila uranová ruda. A v poslední den kongresu zajeli ještě účastníci do teplických lázní a vyslechli přednášky o radioaktivitě jejich teplých pramenů. Je zajímavé, že v závěru velkolepě zorganizovaného kongresu za účasti nejvyšších vládních i církevních kruhů bylo usneseno založit v Čechách, „klasické zemi radia“, nejlépe v Jáchymově, radiobiologický ústav, který by měl za úkol zkoumat hlavně použití radioaktivního záření v biologii, ve fyziologii, v lékařství a v zemědělství. Bohužel pro odpor zástupců vídeňské univerzity a techniky k tomu nedošlo [8].

Ve dnech 16.–17. června 1925 navštívila paní Curie v doprovodu F. Běhoučka, J. Stoklasy, prof. Rudolfa Jedličky (1869–1926), vynikajícího chirurga a nadšeného propagátora rentgenologie a radiologie u nás, a amerického radiologa českého původu Aloise F. Kovaříka, profesora Yalaské univerzity, Jáchymov a Karlovy Vary. V Jáchymově byla uvítána představiteli ministerstev, Státního radiologického ústavu, okresu, báňské správy i vedení lázní ve dvoraně léčebného ústavu Radium-Palace, na svou dobu v architektonicky vynikající stavbě (1912), citlivě zasazené do krajiny, která je dodnes stavitelskou perlou a chloubou města (obr. 1).

Obr. 1. Lázeňský hotel Radium Palace

S velkým zájmem si pak prohlédla místní továrnu na výrobu uranových barev a radia (za druhé světové války byla srovnána se zemí), Štolu saských šlechticů (později důl Bratrství) a na výslovné přání sfárala do dolu Svornost, když předtím obdržela nejnutnější havířskou výstroj a podepsala reverz, že fára na vlastní nebezpečí. Český závodní dolu Svornost inženýr Jan Auer, který ji při návštěvě šachty doprovázel, později vzpomínal, jak se slavná badatelka podrobně zajímala o celé jáchymovské hornictví. Sdělil, že ji pozvali na dvanácté patro, kde právě nalezenou velkou žílu 4 m vysokou a 25 cm v průměru s jejím svolením nazvali jejím jménem a z níž ji darovali kousek na památku. Paní Curie byla velmi nadšena celým okolím Jáchymova a vystoupila i na horu Klínovec.

V roce 1966 při jubilejních oslavách 450. výročí založení Jáchymova, 250. výročí vzniku první hornické školy v monarchii (1716) a 60 let od začátku provozu radiových lázní (1906), konaných za účasti vzácného hosta, laureáta Nobelovy ceny Otto Hahna (1879–1968), vzpomínal František Běhounek na zdejší pobyt slavné badatelky takto: „Paní Curie se zajímala v Jáchymově téměř o všechno. Sfárala do dolu Svornost a prohlédla si tehdejší továrnu na uranové barvy a radium. Živě se zajímala o celou výrobu a i na procházkách překrásným údolím a Krušnými horami zaváděla stále hovor na toto téma. Navštívila také léčebný ústav a podrobně si nechala vysvětlit medicínské aplikace radia. Pamatuji se, že ji tehdejší metody moc neuspokojily a proti některým se dokonce ohradila. Dnes je potvrzeno, že měla pravdu. Kromě vědeckých záležitostí nejevila o nic jiného větší zájem. Dokonce ani o Karlovy Vary, které si prohlédla jen zběžně a kde rovněž hovořila se svými průvodci většinou o problémech svého vědního oboru. Ještě si vzpomínám na jednu příhodu z Jáchymova, která ji charakterizuje. Dostala tam tenkrát vzácnou modrou růži, kterou kdosi pracně vypěstoval. Nebyla tímto darem příliš nadšena a upřímně prohlásila, že příroda se nemá znásilňovat. Jinak se Jáchymov jako město paní Curie velmi líbil, vysoce si cenila jeho léčebné stránky a chválila úroveň pohostinství“ [4]. Dne 18. června 1925 se paní Curie se svými průvodci rozloučila a přes Cheb odcestovala zpět do Paříže.

Podle svědectví F. Běhounka, který často zajížděl do pařížského Institutu du Radium-Laboratoire Curie na kratší stáže a konzultace, paní Curie velmi ráda vzpomínala na svůj pobyt u nás, na milé přijetí, kterého se jí dostalo od prezidenta republiky a jeho dcery Alice. Živě se zajímala o veškeré dění v naší republice, o naše školství, o rozvoj vědeckého bádání, o řešení národnostní otázky a další tehdy aktuální problémy.

Doplňme ještě, že již v roce 1909 byla Marie Curie zvolena přespolním členem II., tj. matematicko-přírodovědecké, třídy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, a v roce 1923 se stala čestnou členkou Jednoty českých matematiků a fyziků (JČMF) v Praze, v roce 1927 byla zvolena zahraničním členem České přírodovědecké a filozofické společnosti a v roce 1932 čestným členem Československé chemické společnosti. Bohužel mezi mnoha vysokými školami, na nichž dostala čestný doktorát, není ani Karlova univerzita ani České vysoké učení technické [7].

Literatura

- [1] S akademikem Běhounkem o jeho úloze v historii naší radiologie a o roli náhody a romantiky v jeho životě (Interview). *Československý časopis pro fyziku*, sekce A, svazek 21 (1971), č. 4, s. 433–436.
- [2] František Běhounek (27. 10. 1898 Praha – 1. 1. Karlovy Vary). In *Vzpomínky a archivní dokumenty. Sborník vydaný ke 100. výročí narození F. Běhounka u příležitosti vědecké konference jaderných oborů Nukleonika'98 konané v Praze 9.–10. září 1998*. Ed. Těšínská, E., Organizační výbor vědecké konference jaderných oborů Nukleonika'98, Praha, 1998.
- [3] Běhounek, F.: *Atomy vládnou. Člověk v atomovém věku*. Pressfoto, Praha, 1972.
- [4] Fidlerová, A.: *Údolí živé vody*. Garmond, Karlovy Vary, 1997.
- [5] Hornátová, H., Ježek, O., Fiedler, P., Borši, J.: *Jáchymov – město stříbra, radia a léčivé vody*. Atypo, Praha, 2000.
- [6] Janout, Z., Zeman, J., Krupová, E.: *Nukleonika'98. Vědecká konference jaderných oborů při příležitosti 100. výročí narození akademika F. Běhounka 9.–10. září 1998*. Bulletin ČVUT, Praha, 1998.
- [7] Kraus, I.: *Příběhy učených žen. Životní osudy žen, které významně ovlivnily vývoj exaktních věd, především fyziky, matematiky a chemie*. Prometheus, Praha, 2005.
- [8] Reich, E., Vláčil, B.: *Památce profesora Julia Stoklasy. Soubor příspěvků jeho přátel a spolupracovníků*. ČAZ, Praha, 1937.
- [9] Těšínská, E.: Vznik Státního radiologického ústavu a rozvoj radiologie v Československu v letech 1918–1939. In *VIII. Zborník dejín fyziky, CE-SDEF'90, 24. 9.–28. 9. 1990, Šlapanice u Brna*. SÚT VVTŠ, Liptovský Mikuláš, 1990, s. 113–166.
- [10] Těšínská, E.: K počátkům radonových lázní v Jáchymově v Čechách. Část 1. Organizace prvních radonových lázní (impulsy a vazby). *Dějiny věd a techniky* 41 (2008), č. 3, s. 205–230.